

ישראל במצרים – משפחה? עם? לאום?

במהלך השנה נלווה את עם ישראל בשנים הראשונות לעצמאותו. בפתחה ננסה מה היתה ההגדרה הלאומית של ישראל המצרים. כיצד נתפסו בעיני המצרים ובעיקר כיצד נתפסו בעיני עצמם? האם ראו עצמם כעם? ואם כן? מהו ייחודו? במה שונותם מהמצרים באה לידי ביטוי?

נתחיל, כמו התורה, בשאלה כיצד נתפסו בני ישראל בעיני המצרים והשאר העמים: עיינו בשמות א' ו – יד. כיצד תפסו מצרים את ישראל – ממה הם חששו? ראו בראשית פרק נ פסוק יא.

1. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק א

הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. עד עתה בני ישראל, מיכן ואילך עם בני ישראל: רב ועצום. רב בעם, ועצום ברכוש: ד"א (דבר אחר) רב בחכמה, ועצום בגבורה: ממנו. דגש, כלומר מהיכן ישראל פרים ורבים ממנו, מן אלהיהם הוא הצלחתם:

- מהי נקודת המפנה שבעטיה נתפסו ישראל כעם? - מה ההבדל המהותי בין שתי הדעות במדרש?
- ע"פ הדיוק מהמילה ממנו - האם ישראל כעם הפחידו את המצרים?

2. שמות רבה (שנאן) פרשה א

ועלה מן הארץ (/שמות/ א'). ועלינו לא נאמר אלא ועלה. אמר ר' אבא ב"כ: כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים.

- מה הפחיד את המצרים ע"פ המדרש? מה הבסיס בפסוקים להסבר של המדרש?
- מה אפשר ללמוד מכך על שאיפות הגאולה של בני ישראל?

המהפך לגוי – בעיני המצרים. מנקודת גודל מסוים. ואף מנקודת הצלחה מסוימת. קבוצה מסוימת הופכת לעם מוגדר בעיני אחרים לא רק בעקבות גדולה אלא גם בעקבות איכותה. דיוק זה נלמד מכך שממנו מתפרש לא באופן יחסי למצרים – כלומר משהו כמותי. אלא כחיפוש סיבה להצלחה - בשונות.

הבסיס לדרשה – הוא העובדה החשש כישראל ינצלו אויב מבחוץ וינצחו ביחד את המצרים – אויב חיצוני בא לכבוש. מדרש זה טוען שמצרין כלל אל החשו שבניי יצאו אלא שהם ישתלטו כמהגרים על מצרים. – אפשר ללמוד מכאן על שאיפות בני ישראל. לשחרור ומעמד אבל לא לתורה לארץ. יתכן גם ובניי האמינו בהתחלה שהם יוצאים רק לשלושה ימים לעבוד את ה ולחזור – כלומר השאיפות שלהם היו דתיות ולא מדיניות. מ

חל

3. שמות רבה (שנאן) פרשה א

רבנן פתחי לה פתחא להאי פרשתא: בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש את חלקיהם (הושע ה) . ללמדך, כשמת יוסף הפרו ברית מילה. אמרו: נהיה כמצרים. מכאן אתה למד, שמה מלן ביציאתן ממצרים. וכיון שעשו כך הפך הקב"ה אהבה שהיו המצריים אוהבים אותם לשנאה, שנאמר: עתה יאכלם חדש את חלקיהם. אל תיקרי חדש אלא חדש, שחידש עליהם גזירותיו.

- במהלך הדורות והעיקר בעת החדשה התנהל ויכוח האם התבוללות תקטין את שנאת



היהודים. מה עמדת המדרש? האם מדובר בעונש א-לוהי או בתהליך חברתי הגיוני?

אפשר לקרוא את הפיכת האהבה לשנאה כעונש ישיר מה' או כתהליך טבעי של איבוד חוט שדרה ושנאת המנסים להידמות.

כל עוד הזר מובחן ושונה – קל לקבל אותו עד שהוא כמוך ואתה מפחד שתאבד את זהותך. מאוד דומה לשמרנות האמריקאית.

4. שמות רבה (שנאן) פרשה ה' ד"ה ה, יח תכבד

תכבד העבדה על האנשים ויעשו [בה ואל ישעו בדברי שקר] (/שמות/ ה'). והיו בידם מגילות שהיו משתעשעים בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה גואלם לפי שהיו נוחין בשבת. אמר להם פרעה: תכבד העבדה [על האנשים], ואל יהו משתעשעים, ואל יהו נפישין ביום השבת.

- מה היתה מטרת השיעבוד?

- מה תוכנן של המגילות מלמד על התודעה ההיסטורית/לאומית של העם?

קיומה של מסורת ותרבות. – חשיבות השבת לגאולה.

תקוות הגאולה

פעמים מתוארת גאולת מצרים למשה ועמים הוא מספרה לעם. האחת בשנה והשניה בתחילת פרשת וארא.

א. שמות ג ז – י, ג יג – ד ט, ד כט – לא (במעמד הסנה התעכבו על התכנים ולא על תיאור ההתגלות)

ב. שמות ו ב- ט.

השוו בין שני תיאורי הגאולה. התעכבו בעיקר – על אופיה של הגאולה, על המניע ועל תגובת העם.

הבשורה על הגאולה אינה מתקבלת בקלות ע"י העם? למה? מהן הדעות השונות המדרש?

5. מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה ה

ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הוא אומר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו' וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח נולד לך בן זכר רבך מוציאך לחירות ואינו שמח אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה (שמות ו ט) אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה שנ' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו (יחזקאל כ ז) ואומר וימרו בי ולא אבו שמוע וגו' ואעש למען שמי לבלתי החל וגו' (שם /יחזקאל/ ח - ט) הה"ד וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (שמות ו יג) צום לפרוש מעבודה זרה:

6. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק ו

ולא שמעו אל משה מקוצר רוח. אלו ארבע מאות ושלשים שנה מנין מ'ק'צ'ר, ...:

ומעבודה קשה. מלמד שהכעס מסלק את הדעת:

7. שמות רבה (שנאן) פרשה ג

ג, יב ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי [ולא ישמעו בקלי] (/שמות/ ד). באותה שעה דבר משה שלא כהוגן. הקב"ה אמר לו: ושמעו לקלך (/שמות/ ג), והוא אמר: והן לא יאמינו לי [ולא ישמעו בקלי]. מיד השיבו הקב"ה בשיטתו ונתן לו אותות לפי דבריו. ראה מה כתיב בתריה: מזה /מ' פתוחה ז' סגולה/ בידך ויאמר מטה (/שמות/ ד). כלומר - מזה /מ' בחיריק ז' סגולה/ שבידך אתה עתיד ללקות, שאתה מוציא שם רע על בני מאמינים הם, שנאמר: ויאמן העם (/שמות/ ד), בני מאמינים הם, שנאמר: והאמן בה' (בראשית טו). תפס מעשה הנחש שהוציא דבה על בוראו, שנאמר: כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו [ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים] (בראשית ג), כשם שלקה הנחש - כך זה עתיד ללקות. ראה מה כתיב: ויאמר

השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש (/שמות/ ד'). לפי שעשה מעשה נחש לכך הראה לו אות נחש, כלומר: עשית מעשה של זה.

המדרש הבא מביא ארבע זכויות שהביאו לגאולת ישראל

8. ויקרא רבה (מרגליות) פרשה לב

ר' חונה בש' בר קפרא בשביל ארבעה דברים ניגאלו ישראל ממצרים, על ידי שלא שינו את שמן ולא שינו את לשונם ועל ידי שלא אמרו לשון הרע ועל ידי שלא היה בהן פרוץ ערוה. על ידי שלא שינו את שמן, ראובן ושמעון מי נחתין ראובן ושמעון מי סלקין. לא היו קורין לראובן רופס, ליהודה לוליאנא, ליוסף ליסטס, לבנימן אלכסנדרא. על ידי שלא שינו את לשונם, להלן כת' ויבא הפליט ויגד לאברם העברי (בראשית יד, יג) וכאן כתיב ויאמרו אלהי העברים נקרא עלינו (שמות ה, ג). וכת' כי פי המדבר אליכם (בראשית מה, יב), בלשון הקודש. ועל ידי שלא אמרו לשון הרע, דכ' דבר נא באזני העם (שמות יא, ב). את מוצא שהיה הדבר מופקד אצלן כל שנים עשר חדש ולא נמצא אחד מהן שגילה את הסוד ולא נמצא אחד מהן שהלשין על חברו. ועל ידי שלא היה בהן פרוץ ערוה, תדע לך שהוא כן, אחת היתה ופירסמה הכתוב, ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן (ויקרא כד, יא).

- מה פירוש 'בזכות' כיצד דברים אלו הביאו לגאולה?

- ראו דעות נוספות בשאלה האם ישראל שמרו על דברים אלה:

9. פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת תבא

דבר אחר ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצריים. מסומנין היו וידועין שהם גוי לבדם חלוק מן המצריים:

10. במדבר רבה (וילנא) פרשה יג

רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן רבי יהודה אומר לכך מנה ראובן ושמעון ולוי לעצמם שכל השבטים לא שמרו יחוסיהם במצרים וראובן ושמעון ולוי שמרו יחוסיהם לכך הוא מונה שם יחוסם ר' נחמיה אומר כל השבטים היו עובדי עבודת כוכבי' במצרי' ושבט ראובן ושמעון ולוי לא עבדו עבודת כוכבים ולכן זכו למנות לעצמם ורבנן אמרין כל השבטים לא הנהיגו שררה במצרים ראובן ושמעון ולוי הנהיגו שררה במצרים מת ראובן נתנו שררה לשמעון מת שמעון נתנו שררה ללוי מת לוי בקשו לתת שררה ליהודה ויצאת בת קול ואמרה להם הניחו אותה עד שיגיע זמנה אימתי הגיע זמנה לאחר מיתתו של יהושע (שופטים א) ויהי אחרי מות יהושע וישאלו וגו' ויאמר ה' יהודה יעלה וגו'

- במה נתייחדו שלשת השבטים הגדולים?

נחלקו חכמים בייחודם שלש שלשת השבטים הגדולים:

האם ייחוד בייחוס, באמונה או בשלטון.